

NGƯỢC DÒNG LỊCH SỬ CÁCH ĐÂY 2000 NĂM VỀ TRƯỚC Ở KHU VỰC NAM BỘ, VÙNG ĐẤT NÀY ĐÃ ĐƯỢC KHAI PHÁ, CHINH PHỤC BỞI NHỮNG CƯ DÂN BẢN ĐỊA CỔ. GIAI ĐOẠN NÀY CŨNG LÀ SỰ CHUYỂN TIẾP GIỮA VĂN HÓA TIỀN SỬ MUỘN (HAY CÁC NHÀ KHOA HỌC GỌI LÀ GIAI ĐOẠN TIỀN ỐC EO) SANG GIAI ĐOẠN VĂN HÓA ỐC EO MÀ KẾT QUẢ CỦA SỰ CHUYỂN GIAO ẤY ĐẶT TRONG BỐI CẢNH CỔ SỬ ĐÓ LÀ SỰ HÌNH THÀNH TRIỀU ĐẠI PHÙ NAM, MỘT VƯƠNG QUỐC PHÁT TRIỂN HÙNG MẠNH Ở KHU VỰC ĐÔNG NAM Á CỔ. QUA NHỮNG THƯ TỊCH CỔ TRUNG QUỐC CÒN ĐỂ LẠI NHƯ: HẬU HÁN THƯ, TÔNG THƯ, TÂN ĐƯỜNG THƯ, LƯƠNG THƯ, NAM TẾ THƯ... ĐÃ TỪNG NHẮC ĐẾN NHÀ NƯỚC CỔ ĐẠI NÀY VÀ ĐÁNG CHÚ Ý NHẤT LÀ NHỮNG CUỘC KHAI QUẬT LỚN CỦA LOUIS MALLERET CŨNG NHƯ MỘT SỐ NHÀ NGHIÊN CỨU KHẢO CỔ HỌC TRONG VÀ NGOÀI NƯỚC Ở NAM BỘ GẦN 100 NĂM QUA ĐÃ LÀM SÁNG TỎ NHIỀU VẤN ĐỀ KHOA HỌC LỊCH SỬ XOAY QUANH VƯƠNG QUỐC PHÙ NAM NÀY.

Múa Ốc Eo

MỘT LOẠI HÌNH NGHỆ THUẬT CỦA CƯ DÂN CỔ PHÙ NAM

TS. BÙI THỊ PHƯƠNG MAI -
CN. LA NGỌC ĐIỆP

Cho tới nay, những giá trị của văn hóa Ốc Eo đã để lại qua từng loại hình di chỉ cư trú, kiến trúc tôn giáo, mộ táng, công xưởng, giao thông thủy cũng như bộ sưu tập hiện vật đồ sộ phong phú về loại hình, đa dạng về màu sắc, kích cỡ phần nào đã làm sáng tỏ nhiều vấn đề của lịch sử vương quốc Phù Nam, về đời sống văn hóa vật chất và tinh thần của cư dân cổ nơi đây. Trong đời sống sinh hoạt tinh thần của mình, cư dân cổ Phù Nam ngoài những trò giải trí thông thường như: đá gà, chọi heo, nuôi chim, thú..., thì ở một trình độ cao hơn, một khía cạnh quan trọng không thể thiếu trong đời sống tinh thần đó chính là nghệ thuật biểu diễn của người cổ Phù Nam vì nó nói lên tính thẩm mỹ, tư duy cao trong vấn đề thưởng thức nghệ thuật, trong đó có loại hình Múa Ốc Eo.

Nghệ thuật múa Phù Nam qua tư liệu thư tịch cổ Trung Hoa

Những tư liệu thư tịch cổ của các triều đại Trung Hoa tồn tại cùng thời với vương quốc Phù Nam còn để lại có đề cập đến nghệ thuật biểu diễn của người Phù Nam. Phù Nam Ký của Khang Thái và Chu Ứng có ghi chép: "Người Phù Nam thích trang trí bằng điêu khắc, chạm trổ... ma chay, cưới hỏi giống tục lệ Lâm Ấp... Ở Phù Nam có cung điện, vua Phù Nam ở nhà lầu có

Ảnh: CTV

lầu cao...". Lương Thư viết: "Vua Phù Nam và các cung nữ thường cưỡi voi đi dạo... khi về cung người ta trải trước mặt vua một tấm thảm và có bày tấm thảm bằng bông trên đó bày nhiều lọ vàng và đàn hương... thích đeo trang sức bằng vàng, bạc, thủy tinh". Ở Phù Nam có một cây rượu vang giống như cây thạch lựu. Người ta hứng nhụy hoa cây ấy, cất vào một cái hũ, sau nhiều ngày nước nhụy hoa trở thành rượu. Thủy Kinh Chú có ghi chép: "Người Phù Nam đọc sách kinh của thiên thần (Hà la môn), dâng hương trong lư hương bạc ngày đêm không ngắt... vừa hát vừa múa, dẫn người chết ra khỏi thành cho chim rã". Tam Quốc Chí ghi lại: "Năm thứ 6 niên hiệu Xích Ô (243), tháng 11, vua Phù Nam là Phạm Chiền

cử một số bộ qua biểu những nhạc công và sản vật trong xứ". Chắc hẳn Phù Nam có nhiều nhạc công mới có thể đem biểu một số cho triều đình Trung Hoa vào giữa thế kỷ thứ III.

Qua một số tài liệu liên quan tới loại hình nghệ thuật múa Phù Nam cho thấy rằng, ca múa nhạc là một trong những sinh hoạt nghệ thuật tinh thần khá phổ biến và phát triển của cư dân cổ Phù Nam. Mặc dù một số ghi chép từ các thư tịch cổ Trung Hoa để lại khá ít ỏi, mỗi tác phẩm chỉ vài ba câu có liên quan, nhưng đã chứng minh rằng, nghệ thuật Múa cổ từng tồn tại trong đời sống tinh thần của Nhà nước Phù Nam. Đây là những dữ liệu bước đầu làm cơ sở để chúng ta có thể khẳng định và tiếp tục nỗ lực tìm kiếm những chứng cứ khảo cổ học văn hóa Óc Eo để phục dựng lại loại hình múa Óc Eo này.

Nghệ thuật múa Phù Nam qua tư liệu khảo cổ học văn hóa Óc Eo:

Bên cạnh những thông tin còn để lại từ các nguồn thư tịch cổ Trung Hoa về nghệ thuật ca múa của người Phù Nam, thì qua nhiều bằng chứng khảo cổ học đã minh chứng cho nghệ thuật múa Phù Nam là chính xác và có ảnh hưởng quan trọng trong đời sống sinh hoạt tinh thần của người cổ nơi đây.

Qua các cuộc khai quật, các nhà khảo cổ học đã tìm thấy một số hiện vật có liên quan đến nghệ thuật biểu diễn như lục lạc, lúc lắc bằng gốm, chuông gốm phát hiện ở di chỉ Gò Tháp (huyện Tháp Mười, tỉnh Đồng Tháp), dạng bàn xoa rộng bên trong để những viên đá quý nhỏ bằng hạt bắp lắc lên phát ra âm thanh phát hiện ở Nhơn Thành (huyện Phong Điền, TP. Cần Thơ), Giồng Xoài (huyện Hòn Đất, tỉnh Kiên Giang), Đá Nổi (huyện Thoại Sơn, tỉnh An Giang), hình chạm cây đàn vina trên vàng ở di chỉ Đá Nổi, trên một số mảnh vàng có dập, chạm hình người phụ nữ đứng ở tư thế uyển chuyển như đang múa, hay một hiện vật khác bằng đá thủy tinh hình lăng kính có chạm cả cảnh nam nữ tình tự phát hiện ở Long An, tượng người trong tư thế nhảy múa tìm thấy ở Trà Vinh, hay một phiến bản tượng đang ở tư thế quỳ gối, cánh tay duỗi ra phía trước, tay cầm khay nhỏ như đang dâng lễ vật hay cầu xin, mình quấn một tấm vải trắng như Sampot, thắt lưng được cột bằng một sợi dây, để hở rốn, một phiến bản tượng khác ở Vĩnh Hưng (Bạc Liêu) đang thổi loại sáo hai ống với khuôn mặt khá khinh, sừng nhú ra như hai nú búp, mắt lim dim say sưa với điệu nhạc, toàn thân uyển chuyển mềm mại,.... Đặc biệt thể hiện rõ ràng nhất là hình nam nữ nhạc công Phù Nam đang chơi nhạc được dập nổi trên mảnh gốm tìm thấy ở di chỉ Nền Chùa (huyện Tân Hiệp, tỉnh Kiên Giang) với đặc điểm nhân vật nữ đang đánh

dàn, mặc váy dài, tai và cổ đeo nhiều đồ trang sức, nhân vật nam ngồi bên cạnh đánh xập xỏa, đầu đội mũ, ngực trần, mặc quần ngắn tới đầu gối, cổ đeo đồ trang sức... Từ đó cho thấy, cư dân cổ Phù Nam đã có đời sống sinh hoạt và hưởng thụ nghệ thuật âm nhạc hết sức sôi động và phát triển.

Song song với những hiện vật tìm thấy được về loại hình múa Óc Eo của cư dân cổ Phù Nam, thì bên cạnh đó những phong cách tượng cổ của các thần linh, tượng người, phù điêu phát hiện được giai đoạn văn hóa Óc Eo cũng toát lên vẻ phóng khoáng, mềm mại của những cư dân chuộng nghệ thuật điêu khắc và biểu diễn, vừa mang tính chất hiện thực sinh động, vừa mang tính cách điệu, trừu tượng, người nghệ nhân phải có tay nghề tinh xảo cũng như cảm nhận nghệ thuật sâu sắc mới có thể chế tác ra những phong cách tượng đẹp tinh xảo như thế để rồi hình thành nên một phong cách tượng riêng biệt, một bản sắc tượng Phù Nam.

Đồng thời, đồ trang sức cũng nói lên được tính thẩm mỹ, nhu cầu làm đẹp của các tầng lớp trong xã hội Phù Nam, các nhà khảo cổ học đã tìm thấy được rất nhiều đồ trang sức với rất nhiều loại hình, chất liệu, kích thước như: dây chuyền, mặt đeo, bùa đeo, bông tai, khuyên tai, nhẫn, hạt chuỗi,... với nghệ thuật chế tác cực kỳ tinh xảo và đẹp mắt đã làm nổi bật lên cho những vũ công múa của triều đại Phù Nam. Những bằng chứng khảo cổ học này đã góp phần làm sáng tỏ loại hình múa cổ Óc Eo của cư dân Phù Nam.

Phác họa - phục dựng loại hình Múa Óc Eo của cư dân Phù Nam cổ:

Với những kết quả nghiên cứu về loại hình Múa Óc Eo qua nhiều thông tin từ thư tịch cổ Trung Hoa để lại kết hợp với nhiều bằng chứng khảo cổ học văn hóa Óc Eo, chúng ta có thể phác họa, phục dựng lại loại hình Múa Óc Eo một cách khái quát nhất để hiểu rõ hơn về loại hình nghệ thuật này và những ảnh hưởng của nó trong đời sống sinh hoạt văn hóa tinh thần của cư dân Phù Nam.

Từ những nét đơn sơ mộc mạc lương thiện trong bản chất con người Phù Nam mà các tài liệu cổ Trung Hoa thường nhắc đến, niềm tin tuyệt đối vào thần linh qua nhiều công trình kiến trúc đền tháp và tượng thần còn để lại, sự yêu thích dành cho nghệ thuật chạm khắc và trang trí, với phong cách uyển chuyển mềm mại kết hợp với nhiều động tác mạnh mẽ cứng rắn khi biểu diễn ca múa trong những buổi lễ cúng bái thần linh. Cư dân cổ Óc Eo đã tạo cho mình một điệu múa đẹp mắt và độc đáo. Những âm hưởng huyền bí của tôn giáo cổ có nguồn gốc từ Ấn Độ kết hợp với sự dân dã bản địa của vùng đất Phù Nam, những vũ

công Phù Nam đã thực sự xuất thần trong nghệ thuật để có thể tự tin biểu diễn trước triều đình Trung Hoa như sử liệu có nhắc đến. Những nhạc công Phù Nam dùng trống, đàn vina, đàn hương, xập xỏa... để cho ra những âm điệu thâm trầm hoà quyện vào trống từng vũ đạo của các vũ công tạo nên những điệu múa nhịp nhàng, uyển chuyển. Những người vũ công với y phục lạ mắt và những trang sức rực rỡ nổi bật cùng với sự điêu luyện, mềm mại trong từng động tác đã làm nên dấu ấn trong nghệ thuật múa Óc Eo của cư dân Phù Nam.

Cho đến nay, việc phục dựng lại múa Óc Eo cổ cũng là niềm đam mê, khao khát cháy bỏng của nhiều nhà nghiên cứu, trong đó phải kể đến là hai trường phái nghệ thuật múa Óc Eo đã được nhiều sự đồng thuận ghi nhận của giới học giả và người xem. Nếu biên đạo Lê Việt, đã sáng tác ra điệu múa Giác mộng Phù Nam và Lý Đăng Bông để làm sáng tỏ bối cảnh đời sống sinh hoạt tinh thần của người cổ Phù Nam, thì Nghệ sỹ nhân dân Đặng Hùng đã cố gắng sử dụng phương thức so sánh, loại trừ và liên hệ thời đại từ dữ liệu khoa học về các nền văn hóa cổ mà ông đã phục dựng lại loại hình múa cổ Óc Eo với những chủ đề như lười kiếm gắn liền với sức mạnh, sự khai phá, mở rộng lãnh thổ, con voi gắn liền với đời sống tâm linh – thần Ganesa của đạo Bà La môn giáo, sum họp gắn liền với cuộc sống thường ngày, những động tác từ ba chủ đề này kết hợp với âm hưởng giai điệu nhạc do

Thạc sỹ Trương Bá Trạng sáng tác được sử dụng mang hơi hướng cổ vừa huyền bí vừa thâm trầm, cũng đã tạo cho người xem sự tò mò, thích thú với điệu múa cổ này.

Tuy nhiên, đây chỉ là những nỗ lực bước đầu trong việc khôi phục, phục dựng lại giá trị di sản văn hóa phi vật thể cổ của cư dân Phù Nam – một loại hình văn hóa cổ Múa Óc Eo. Nghệ thuật biểu diễn cổ- Múa Óc Eo trở thành một đề tài hấp dẫn cho nhiều nhà nghiên cứu tiếp tục tìm hiểu và làm sáng tỏ. Hy vọng rằng, trong thời gian tới, với sự nghiên cứu nghiêm túc, khoa học của các nhà nghiên cứu từ nhiều lĩnh vực khác nhau sẽ góp thêm nhiều tư liệu giúp việc phục dựng lại điệu múa Óc Eo một cách đầy đủ hơn, và phục hồi các giá trị nghệ thuật một thời của cư dân cổ Phù Nam.

B.T.P.M – L.N.Đ

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Ban quản lý di tích Văn hóa Óc Eo tỉnh An Giang (2016), Di sản văn hóa Óc Eo Ba Thê tỉnh An Giang, NXB Văn hóa dân tộc.
2. Đặng Văn Thắng (2016), Các tiểu quốc thuộc Vương quốc Phù Nam ở Nam Bộ, NXB Đại học quốc gia TP Hồ Chí Minh.
3. James C. M.Khoo (2003), Art and Archaeology of Funan, Pre-Khmer Kingdom of the Lower Mekong Valley, Orchild Press, Bangkok.
4. Lê Hương (1974), Sử liệu Phù Nam, Nguyễn Nhiều, Sài Gòn.
5. Paul Peliot (1903), Le Founan, BEFEO, Paris.
6. Trần Đức Cường (2017), Lịch sử hình thành và phát triển vùng đất Nam Bộ (từ khởi thủy đến năm 1945), NXB Khoa học xã hội.

Ảnh: CTV

THƯ VIỆN TP. CẦN THƠ